

ÉLET VAGY IRODALOM?

Hankiss Ágnes: *Csak az élet*. Széchenyi Kiadó Kft, 1989

Irodalmi mű-e Hankiss Ágnes új könyve? A *Zrínyi Miklós kálváriája* mindenképpen az. A kötet első része a nagy barokk író és hadvezér életének utolsó esztendejét beszéli el, míg a második rész, *A Rabbi cipője* inkább egy nagyszabású történelmi esszé, XVIII. századi haszid történetek olvasata, melyben novella és reflexió egymástól elválaszthatatlanok. Már csak e kettő, mindkettő által állítható vissza a lét teljessége, mely az egyes művekben elveszetteknek látszott. *A scientia profana* az életteljesség visszaállításának formája, melyben történet és a róla való tünődés, magyarságtudat és a zsidó haszidizmus egy egyetemes tudás keretében találkozik. „A lét elveszett, ami maradt, csak az élet” hamvasi parafrázisát Hankiss Ágnes az „irodalom vagy az élet” kérdéseként fejleszti tovább azáltal, hogy egy könyvbe szerkeszt kisregényt, novellát és reflexiót.

A könyv folyamán számos szövegre visszautaló rész van. Számunkra legérdekesebbek a *haszid történetekre* vonatkozó gondolatok: „Mese? Anekdóta? Történet egyáltalán? Hogy mitől történet a történet, és mitől nem, annak csak az lehet a megmondhatója, akinek az ilyesmi módfelett fontos. A mese dramaturgiai eszközeivel egyébként a *korai* mesterek élnek szívesen; a *késői* nemzedék jobban kedveli az aforizmatikus megállapításokat (kommentárokat).” Vagy: „A Mester nem jelöli ki az ösvényt. Csupán segít megtalálni. Ő az, aki meggyújtja a gyertyákat – kiben-kiben a magát. Minden megoldás egyformán érvényes, ha a szándék őszinte és a gondolat a tanítás szellemében fogant. Ez jogosít fel a szabad értelmezésre; hogy tegyem a magamét, rakosgassam, tologassam, ahogy nekem tetszik. Ez bátorított fel a szűz olvasatra (széljegyzetelésre); mármint, hogy beszéljek a spirituálisról, noha a rituálisról (vallásgyakorlatról) semmi tapasztalatom sincs.”

Zrínyi Miklós 1664. január 21-én, Ágnes napján indul győzelmes hadjáratára a török ellen, melynek célpontja az eszéki híd felgyújtása. Az „eszéki hős” azonban csakhamar szembetalálja magát a Habsburg-politika ellentétes érdekeivel – győzelmi mámora az esztendő folyamán megcsúfoltatik, télre már halott. A történet adott, az író feladata, hogy a történeti magból kibontsa a hős lelki drámáját, melynek középpontjában az életteljesség megvalósításának kínzó hiánya áll, Hankiss Ágnes metafizikájának egyik kulcsfogalma.

Hankiss Ágnes nem parabolát írt, a történet nem mutat túl önmagán. Nála, akár a haszid történetekben, „fontosabb a HOGYAN, mint a MIT”; az analógia, mint az allegória. Analógiás gondolkozása olyan lírai prózát eredményez, melyben az események egymásra következését a lelki mozzanatok összefüggései váltják föl. Ez a módszer lehetővé teszi a hős pszichológiai drámáját, melyben a lelki összeomlás és Zrínyi máig rejtélyes halála a mű végén egybeesik, mintegy „összeáll a kép”, nem hagyván kétséget a tragédia mozgatói felől.

„*Nem azért mentem el hozzá, hogy meghallgassam tőle a Tórárt. Hanem hogy meglássam, amint kifűzi és befűzi a cipőjét*” – ezt tanulta Hankiss Ágnes a haszid mesterektől. Nem a tanítást, hanem a tanítás módját; nem a szakrális, hanem a profán megszentelését az élet egészévé váló átélése által; ahogyan felfűzi, kommentálja a készen kapott

haszid történeteket egyszerre teremtve magának hagyományt és életteljes eredeti alkotást. *A Rabbi cipője* rövid, csattanó nélküli történetekben bontja ki az élet legfontosabb erkölcsi értékeit, olyanokat, mint a szeretet, a megbocsátás, az emberi méltóság, az élet tisztelete és becsülése stb. A történetek apropója nem irodalmi, de kiváló prózastílusú esszéíróink élvonalába helyezi a szerzőt. Nagy eredmény lenne, ha Hankiss Ágnes történetmondása gyökeret verne a magyar irodalomban.

PISZÁR Ágnes

SZÍNHÁZ

WOYZECK

Számomra két kulcsmondata van az újvidéki előadásnak.

Az egyik: „úgy rohángal itt a világban, mintegy nyitott borotva, az ember megvágja vele magát”.

A másik: „Mint egy véres penge.”

Az elsőt A kapitány mondja, a másodikat Woyzeck, mintegy folytatva Marie megjegyzését: „Milyen vörösén kel a hold.”

A Kapitányt, aki valójában a közhelyek bajnoka, de a meggondoltság, a megfontoltság szobraként tetszeleg, élvez abban, hogy szüntelenül saját határtalan józanságát bizonyítja, idegesíti a túlhajszolt tisztiszolga sietős kapkodása, a szegény ördög ideges elvezettség, nyúzott üzöttsége, hajszoltsága. Mint leprásra, úgy tekint Woyzeckra, s ezért mintegy figyelmeztetésül is mondja neki, hogy olyan, mint a nyitott borotva – közveszélyes, könnyen bajt okozhat. Ha másként nem, azzal, hogy megfertőzi a többieket, s akkor hogyan válósulhat meg a nyugodt emberek békés, zavartalan tenyészete.

Marie pedig Woyzeck szeretője, gyereket vár tőle, de – mert hűtlenkedik a daliás kinézetű, öntelt, kőfic Ezreddobossal – végül Woyzeck megöli. A vörös hold említése mintegy – rossz – előjele a bekövetkező gyilkosságnak.

Mindketten, a Kapitány is, Marie is, Woyzeck szenvedéseinek, keserűségének okozói.

A Kapitány egyszerre jelképezi a végtelenül ártatlan, már-már balekre emlékeztető jöhíszenu, becsületes Woyzeck számára a fizikai szenvedést és a lelki tortúrát. Korlátolt, s ostobaságokat fecseg, állatként dolgoztatja Woyzecket, s közben arról szónokol, hogy mértékletesen kell élni, és még meg is alázza, a padlót súroló tisztiszolga elé vazel, mossa fel az ő piszkát is.

Woyzeck számára a legkifejezettebben a kapitány jelképezi a környezet, az őt körül-

Újvidéki Színház – Georg Büchner: *Woyzeck*. Ford.: Thurzó Gábor. Rendező: Tompa Gábor. Díszlet és jelmez: Titu Ciupe. Színészek: Bicskei István (Woyzeck), Faragó Edit (Marie), Fischer Károly (A kapitány), Páthy Mátyas (Doktor), Törköly Levente (Ezreddobos), valamint Simon Mihály, László Sándor, N. Kiss Júlia, Szilágyi Nándor, Bicskei Elizabetta, Banka János, Giricz Attila, Tóth Loon, Szóke Zoltán, Brücker István és Szántó Valéria.